

“Bu proje T.C. İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü tarafından desteklenmektedir.”

Bu makale Anayasa Hukukçuları Derneği tarafından gerçekleştirilen “Cumhuriyet’in 100. Yılında Demokrasi Hafızasının Oluşturulması Projesi” kapsamında kaleme alınmıştır.

Dr. İlyas Fırat Cengiz

BÖLGESEL REJİMLERİN GELECEĞİ:

1- Giriş

İkinci Dünya savaşı ve özellikle 1990 sonrası dönemde bölgeselcilik ve bölgesel iş birliği teşkilatları dünya siyasetinde önemli bir yer edinmiştir. Soğuk savaş dönemi ve dekolonizasyon hareketleri birçok bölgesel anlaşmanın ortaya çıkmasında önemli rol oynamış; Kuzey Atlantik İşbirliği Teşkilatı (NATO), Avrupa Birliği, Amerikan Devletleri Örgütü, Afrika Birliği, Arap Devletleri Ligi, ve Güneydoğu Asya Uluslar Birliği (ASEAN) gibi bölgesel organizasyonları ortaya çıkarmıştır.

İslam İşbirliği Teşkilatı 1969 yılında dekolonizasyonun hareketlerinin bir parçası olarak İslam dünyasının ortak sesi olmak, Müslümanların ortak çıkarlarını korumak maksadıyla ve uluslararası barışın ve dünya toplumlarının uyum içerisinde yaşamlarının desteklemek amacıyla kurulmuştur. 1990'lar sonrasında ise özellikle ekonomi iş birliği ağırlıklı anlaşmalar ile ortaya çıkan Kuzey Amerika Ticaret Antlaşması (NAFTA), ve Asya-Pasifik Ekonomi İş birliği (APEC) ve bu bölgesel rejimlerin alt bölgesel organizasyonları olan, Güney Afrika Kalkınma Topluluğu (SADC) ve Batı Afrika Devletler Ekonomik Topluluğu (ECOWAS) kurulmuştur. 1990'ların sonunda D-8 Ekonomik İşbirliği Teşkilatı, 2011 yılında Türk Konseyi, üye devletler arasında ekonomiyi ve ticareti artırmak, üye devletlerin dünyada ki ekonomik pozisyonlarını ve yaşam standartlarını yükseltmek amacıyla kurulmuşlardır.

Göçmen krizi, Brexit ve bölgesel rejimlerin COVID19 pandemi sürecindeki başarısız iş birliği girişimleri başta NATO-AB rejimlerinin sorgulanmasına sebep olsa da bölgeselleşmenin önemini yitirdiğini söylemek mümkün değildir. Bölgeselciliğin güç kazanmasının en temel sebebi hem geleneksel güvenlik anlayışı ile kurulmaları hem de daha geniş güvenlik konseptini kabul eden yapılarıyla da demokrasi, insan hakları, ekonomi ve çevresel sorunlar alanlarında faal olmalarıdır. Özellikle 1990'lar sonrası birçok bölgesel organizasyon ekonomik gerekçelerle kurulmuşlardır fakat kurucu anlaşmalarında güvenlikle ilgili sarıh ifadeler yer verilmemiştir. Böyle olsa bile bölgesel rejimlere taraf olan ülkeler istikrar, çatışmadan kaçınma ve toplumların birlikte yaşayabilirliği gibi hususları hayata geçirmek ve elbette en temel konu olarak güvenliğin sağlanması amaçlanmaktadır. Bölgesel rejimler gelişme aşamasında olup zamanla yeni iş birliği imkanları sunmakta ve üyelerinin birbirlerine olan bağımlılıklarını artırmaktadır. Ülkeler kendi siyasi rejimlerinin meşruluğunu sağlama noktasında bölgesel örgütlere üye olarak kabul edilmeleri veya üye iseler

üyeliklerinin devam ettirilmesi önem arz etmektedir. Dolayısıyla hem demokratik hem de demokratik olmayan ülkeler fark etmeksizin, üyesi oldukları bölgesel örgütler tarafından desteklenmeye ve kabul edilmeye ihtiyaç duymaktadırlar.

Bölgeselciliğin sınırlarını çizmek sadece coğrafya ile sınırlı kalmayacak ve bölgesel rejimler kurulurken tarihsel ve kültürel faktörler, geniş kapsamlı objektif gerekçelerin yanı sıra sübjektif tercihler ve algılar da bu rejimlerin kurucu unsurları olmaktadır.¹ Güvenlik kavramının tanımı, görünüş ve cihetini bu faktörler belirlemekte ve dolayısıyla gruplaşan ülkeler bölgeselcilik tercihlerini ve aktivitelerini bu unsurlara göre şekillendirmektedirler. Örneğin Avrupa tarihsel olarak gergin ve savaşa eğilimli Almanya-Fransa çatışmasının tanımladığı güvenlik yapısını, bölgesel iş birliği ile savaşın artık çatışmaları çözebilmek için seçenek dahi olmadığı bir güvenlik topluluğuna (security community) dönüştürmüştür. Bu haliyle Avrupa Birliği bölgeselciliğin en gelişkin hali olarak güvenlik, iş birliği, ekonomi, kültür ve kimlik unsurlarının kaynaştırılmasını ifade etmektedir.

Bölgesel rejimlerin gelişmeye devam etmesi, üzerine kurulduğu hedeflerini gerçekleştirebilmesine ve yeni şartlara adapte olabilmesi yeteneğine bağlıdır. Bölgesel rejimler yerel, ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeyde ortaya çıkabilecek meydan okumalarla karşı karşıya kalmakta, ancak bu meydan okumalara karşı koyabilen bölgesel rejimler geleceğe emin adımlarla ulaşabileceklerdir. Dolayısıyla bölgesel güvenlik ve iş birliği, demokrasi ve insan hakları ve terörizmle mücadele konuları bölgesel rejimlerin geleceğinin tartışılmasında belirleyici ve öncelikli konulardır. Bu metinde bu hususlar etraflıca ele alınıp tartışılacak ve bölgesel rejimlerin geleceği değerlendirilecektir.

2- Bölgesel Güvenlik ve İş birliği

Bölgesel rejimler doğrudan veya dolaylı bir şekilde bölgesel güvenlik rejimi ve bölgesel güvenlik iş birliği mekanizmaları üretmektedirler. İkinci Dünya Savaşı sonrası bölgesel entegrasyon çabaları ekonomik motivasyon ile başlatılmış olsalar da, esas itibarıyla barış ve güvenliğin tesisi amacını taşımaktadırlar.² Örneğin Buzan bölgesel güvenliği grup üyesi ülkelerin temel güvenlik kaygılarının, gerçekçi olacak şekilde birbirinden bağımlı-

1 Alyson J. K. Bailes and Andrew Cottey, "Regional Security Cooperation in the Early 21st Century", Yearbook 2006: Armaments, Disarmament and International Security, ss.195-223, s.199

2 Hettne Björn, "Teori ve Pratikte Güvenliğin Bölgeselleşmesi", Uluslararası İlişkiler, Cilt 5, Sayı 18 (Yaz 2008), ss. 87-106. s.89

sız düşünülemez kadar birbirleri ile ilişkilendirilmesi olarak tarif etmektedir.³ Bölgesel rejimin özellikle üyeler arasında oluşturmuş olduğu çerçeve ile iletişim ve diyalogun platformu haline gelmektedir. Devlet ve hükümet başkanları arasında, bakanlar ve daha alt seviye sivil ve askeri görevliler arasında gerçekleştirilen düzenli toplantılar üye devletler arasında güveni artıran ve yanlış anlamaları azaltan, ortak çıkar ve kimlik hissini uyandıran ve farklılıkları azaltan bir işlevi vardır.⁴ Üye ülkeler bölgesel güvenliğine tabi olmalarıyla beraber kapsayıcı bir davranış seti kabul etmiş olurlar. Şöyle ki kuvvet kullanmama, mevcut uluslararası sınırlara saygı, hatta belli başlı silahların kullanılması veya kullanılmaması, askeri faaliyetlerin ve belli ölçüde askeri şeffaflığın düzenlenmesi gibi.⁵ Güvenlik topluluğu olarak tanımlayabileceğimiz bu bölgeselcilik yaklaşımı, üyelerinin birbirleri ile doğrudan/sıcak bir çatışmaya girmeyeceklerinin garantisini oluşturmada, fakat aralarındaki anlaşmazlıkları farklı yöntemlerle çözmelerine imkân tanımaktadır.⁶

Bölgesel rejimler elbette sadece üyeler arasındaki istikrarı, barış ve güvenliği sağlamakla kalmayabilir, bölgesel düzen ile en yakın çevre (örneğin AB'nin komşuluk politikaları veya diğer bölgesel rejimlerle yapmış olduğu anlaşmalar) arasında yapılan çabalarda dikkate değerdir. Bu çabaların amacı bölgenin çevresindeki çatışmanın yönetimi, çatışmanın önlenmesi ile istikrar sağlama ve bütünleşme (daha ileri aşaması bölgesel örgütün genişlemesi) kullanılarak yapılabilir.⁷ Salt askeri iş birliği temelli bölgesel güvenlik rejimleri ise tarihsel olarak dış düşman olarak algılananlara karşı iş birliği, bölgesel silah kontrol anlaşmaları, askeri güven anlaşmaları ve güvenlik inşa tedbirleri gibi araçlara kullanılmaktadır.⁸

Diğer taraftan bölgesel yapıları incelerken bölgeselciliğin kronik problem oluşturduğu şu 'dört önemli kriteri'⁹ dikkate almak bölgeselciliğin geleceği açısından son derece önemlidir. İlk olarak, iş birliğinin zorunlu ve hegemonik olma durumu söz konusu olabilir. Zorunluluk hali çoğu zaman doğrudan bir zorunluluğu ifade etmemektedir ve buna verilecek çok az örnek vardır (Varşova Paketi nedeniyle 1968 yılında Çekoslovakya'nın Sovyetler tarafından işgal edilmesidir). Bölgesel örgütlenmelerde bazı devletlerin hegemonik yaklaşımları bu tür bölgesel rejimlerinin normatif yapısına aykırı olarak sahada ve uygulamada

3 Barry Buzan, "People, States and Fear: An Agenda For International Security Studies in the Post Cold War Era", Boulder, Colorado : Lynne Rienner Publishers, 1991, s. 190.

4 Alyson, a.g.m. s.202

5 Alyson, a.g.m. s.200

6 Deutsch, K. W. et al., Political Community and the North Atlantic Area: International Organization in the Light of Historical Experience, Greenwood Press: New York, 1969, s. 5.

7 Hettne, a.g.m. s.91

8 Alyson, a.g.m. s.204

9 Alyson, a.g.m. s.215-18

var olmaktadır. NATO'nun ABD merkezli güvenlik hassasiyetine önem verdiği fakat diğer üye devletlerin bu hususta daha geri planda kaldığı, Fransa-Almanya ikilisinin AB çerçevesinde, Arap Devletler Ligi'nin ise Suudi Arabistan ve Mısır'ın diğer üyelere nazaran daha belirleyici olduğundan söz edilebilir. Bölgesel rejimin içindeki hegemonik yapısı organizasyonun başarısını sınırlayabilir. Özellikle emrivaki yönetim tarzı, üyelerin gerçek avantajlardan yararlanmasını engellemekte ve hegemon devletin böl parçala yönet taktiği ile üyeler arasındaki tansiyonu arttırmaktadır. Aynı zamanda bu hegemonik yapı demokrasi zafiyeti anlamına geleceği için güvenlik hususunda desteği gereken üye devletlerin toplumsal aktörlerinin desteği zayıflayabilecektir. Böyle bir durum hegemon devlet/lerin kontrol etme yöntemleri dolayısıyla bölgesel organizasyonun değişen şartlara uyum sağlaması noktasında sorun yaşamaktadır.

İkinci olarak; askeri ittifak modelinde olduğu gibi düşman taraf ittifakın dışında tutulduğunda bu durum uluslararası güvenlik açısından negatif bir durumdur ve ittifak üyelerinin tehdit algısını azaltmaktan ziyade artırmaktadır, bölünmüşlüğü tahkim etmekte ve silahlanma yarışını hızlandırmaktadır. Bu durum daha fazla radikalleşmeye ve daha fazla ittifak destekçisi arayışına yönelmeye neden olmaktadır. En meşru ve en demokratik bölgesel rejimlerde dahi askeri ittifaklarda olduğu gibi, bölgesel rejimler arasındaki tansiyon ve silahlanma artmakta ve bu durum üye devletlere daha fazla ekonomik ve siyasi yük bindirmekte ve üye olmayan diğer devletler ve gruplar için riski artırmaktadır. Böylesi bir durumda, tehdidin evrensel bileşenlerini değerlendirmek güçleşmekte ve daha fazla aktörün kutuplaşmasına sebep olmaktadır. Soğuk savaş buna verilebilecek uygun bir örnek olarak, ülkeler arasında ki vekalet savaşları ortaya çıkartmış, doğu-batı arasında silahlanma yarışı ve akabinde silah kontrol ve silahsızlanma anlaşmaları ile taraflar açısından ortaya çıkan yük görece azaltılmaya çalışılmıştır. Dolayısıyla askeri ittifaklarda olduğu gibi düşmanlık ve askeri rekabet gibi olumsuz hedefler ve en nihayetinde silahsızlanma ve silah kontrol anlaşmaları noktasına gelmek ortaya kısır bir döngü çıkarmıştır. Bu nedenle bölgeselleşmenin olumlu ortak çıkarlar ve isteklerle şekillenmesi onun daha uzun süre devam etmesini, genişlemesini ve ortaya çıkan yeni şartlara adapte olabildiğini gerektirmektedir.

Üçüncü olarak, bölgesel güvenlik rejimleri bölgesel bir grubun katı veya statik doğası olarak ortaya çıkabilir. Bu durum bölgesel rejimin demokratik veya demokratik olmayan üye devletlerden oluşması bağlamında herhangi bir farkı yoktur. Bölgesel rejimin katı veya statik doğası yapısı rejimin ne kadar formal bir yapıya sahip olduğu ile ilgili olmayıp, rejim

organizasyonun dışsal değişiklere ve içsel etmenlere kolayca adapte olabilmesi ile ilgilidir. Örneğin bölgesel rejim daha geniş katımlı üyeliğine, üyelerin organizasyona yeni desteklerle katılması veya örgütün önceki ajandasının değiştirilmesine verecekleri tepkileri açısından değerlendirmek gerekmektedir. Gerekli değişimleri yerine getirmek bu katı ve statik yapı sebebiyle güçleşmekte, dolayısıyla bölgesel örgütün gerekli dönüşümleri yerine getirememesi bölgesel örgütün geleceği açısından olumsuz bir faktör olmaktadır.

Son olarak, yapaylığın ve yüzeyselliğin bir göstergesi olarak bölgesel organizasyonu olduğundan daha iyi göstermek için veya öncülük eden ve üstünlük kuran üye ülke/leri idolleştirmek için organizasyonu gerçek bölgesel güvenlik meselelerinden uzaklaştırmak olarak tarif edilebilir. Özellikle bölgesel rejimin gerileme zamanında mutad toplantılarına katılan temsilcilerin rütbelerinin düşmesi ve bürokratik yapılarındaki eksikliklerdir. Bu tür sorunlar daha büyük sorunların ilk tohumları olabilir ve katılımcılar birbirlerinin önceliklerini anlamaya ve güven tesis edilinceye kadar bu gibi eksiklikler düşük seviyede tutmak gerekmektedir. Daha önemlisi, üyeler arasında ki istek ve coşkunun zayıf olması, faaliyetlerin keskin bir şekilde azalması, tamamlayıcılık ve bütünlükten uzak olunması, grup ajandası ile ilgili olan dışsal bir aktöre ilgisizlik ve grubun amaçları ve kuralları ile uyumsuz hareket eden üye/ler. Bölgesel grubu yanıltan önemli bir husus ise, kafa karışıklığı oluşturacak kadar iyi fakat yapay olan üye grupları gerçek iç ve dış zorluklar hakkında yanlış bir güvenlik duygusu yaratıldığında ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla devletler üyesi oldukları bölgesel rejim konusunda yapaylık ve yüzeysellik gibi kronik bir problemin varlığı halinde aslında üyesi olmaması gereken bir örgüt içerisinde bulunabilir. Elbette bu durum bölgesel örgütün diğer üye devletleri için istenilen bir durum olarak, örgütün temel hedeflerini yerine getirilmesinde fayda sağlayacak fakat üye olmaması gereken devletin dış ve iç zorluklarında bölgesel örgütün bir faydasını elde edemeyecektir.

4- Demokrasi ve İnsan Hakları

Bölgesel rejimlerin oluşması ile demokrasi ve insan hakları gelişmesi karşılıklı etkileşim içindedir. İkinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa organizasyonları (Avrupa Birliği, Avrupa Konseyi, AĞİT) ve NATO genişlemek suretiyle ve komşuluk politikalarıyla demokrasinin geliştirilmesinde ve komünizm sonrası siyaset ve bürokrasinin dönüştürülmesinde önemli bir rol oynamıştır. Amerika Devletler Örgütü'nün kurucu (1948) şartında demokrasinin geliştirileceği ve pekiştirileceği karara bağlanmıştır.¹⁰ Benzer şekilde 2000 tarihli Afrika

¹⁰ Charter Of The Organization Of American States, Article 2, 3

Birliği Kurucu Yasasıda demokratik prensipler ve kurumlar, katılım, iyi yönetim ve insan haklarının geliştirileceği taahhüt edilmiştir.¹¹ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ile insan haklarının koruma mekanizması Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ile etkin bir şekilde var olmaktadır. Amerika İnsan Hakları Sözleşmesi ve Afrika İnsan ve Halkların Hakları Sözleşmesi ve onların yarı yargısal organların bu alanda önemli insan hakları sistemlerini oluşturmaktadır.

1970'lerden sonra demokrasinin yaygınlaşması, küresel demokratik bir topluluk olgusunu güçlendirmiş ve bu durum özellikle bölgeselcilik gelişmeleri ile ivme kazanmış, demokrasi ve insan hakları daha güçlenmiştir.¹² Uzunca süredir Avrupa merkezli bölgesel örgü-ler demokrasi ve insan hakları standartlarının belirlenmesinde önemli bir rol oynamış, üye devletlerde bu standartların uygulanması ve yerleşmesi için çaba sarf edilmiş ve aynı zamanda izleme ve denetleme faaliyetleri halen devam etmektedir. Belirlenen standartlara uymayan üye devletlere siyasi müzakere veya baskı yaparak üyelerin bu standartlara uymaları sağlanmaya çalışılmaktadır. Bu bölgesel organizasyonlara üye olmak için demokrasi ve insan haklarına saygı duymak vazgeçilemez birer şart olarak belirlenmiştir. AB kurucu anlaşmalarında hem kendisi hem de üyeleri için demokrasinin ve hukukun üstünlüğünün yerleştirileceğini ve geliştirileceğini ve insan haklarına saygı duyulacağını taahhüt etmiştir. Yine bu bağlamda AB demokratik sistemi korumak amacı ile, örneğin, Avusturya Özgürlük Partisi'nin (FPÖ) faaliyetleri nedeniyle Avusturya'ya uyguladığı yaptırım kararı dikkate değerdir. Partinin ilk liderinin ve partinin bazı yöneticilerin eski Nazi görevlilerinden olması ve partinin aşırı sağ ve Avrupa karşıtlığı eğilimleri dolayısıyla bu partiye başından beri kuşku ile yaklaşılmıştır.¹³ Fakat FPÖ 3 Ekim 1999 yılında girdiği genel seçimlerde % 26,9 oranında oy alarak yalnız ülke içinde değil ülke dışında da büyük yankı uyandırmıştır. Bu seçimlerde Sosyal Demokrat Parti (SPÖ) en çok oyu alan parti olmasına rağmen, koalisyon hükümeti Avusturya Özgürlük Partisi (FPÖ) ve Avusturya Halk Partisi (ÖVP) tarafından kurulmuştur. 2000 yılında AB ve bazı AB üyeleri FPÖ'nün hükümet ortağı olması dolayısıyla diplomatik yaptırım (AB'nin kültürel değişim programlarının boykot edilmesi, askeri tatbikatlar sınırlandırılması, vb.) uygulamıştır.¹⁴ Protesto etmek

11 Constitutive Act of the African Union, Article 3.

12 Alyson, a.g.m. s.210

13 Daha fazlası için Bknz. Franz Fallend, "Are right-wing populism and government participation incompatible? The case of the freedom party of Austria", Representation, 40:2, (2004) 115-130; Aktaş Murat, "Avusturya'da Aşırı Sağın Meşrulaşması / The Legitimation of Extreme Right in Austria", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research Cilt: 11 Sayı: 60 Yıl: 2018, 276-286

14 NYT, The European Union Lifts Sanctions Against Austria, Sept. 12, 2000, <https://www.nytimes.com/2000/09/12/world/the-european-union-lifts-sanctions-against-austria.html> (Erişim; 26/07/2020)

amaçlı olan bu durum aslında Avusturya'nın FPÖ nedeniyle çok fazla eleştiri yöneltmiş ve FPÖ'nün kendisini ülke demokrasisi için bir tehdit olmadığını göstermeye zorlamıştır. FPÖ'nün ülke demokrasisine bir tehdit oluşturmadığına inanıldığında ise yaptırımlar kaldırılmıştır. Böylece AB kendi bölgesinde Nazi geçmişi ile bağlantılı ve aşırı sağ eğilimleri olan bir partinin hüküm kurmasının tasvip edilmediğini göstermesi ve böylesi bir partinin demokrasiye bağlı olduğu hususunda AB'yi ikna etmesi gerekmiştir.

Benzer bir yaklaşım ile Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi sözleşmenin 17. Maddesi hakların kötüye kullanılmasını yasaklamış ve Sözleşmede belirtilen haklar kullanılmak suretiyle hak ve özgürlüklerin yok edilmesini ve totaliterliği savunan grupların amaçlarına ulaşmasını engellemeyi amaçlamıştır.¹⁵ Bu bağlamda AİHM Alman Komünist Parti davasında partinin totaliter ve anti-demokratik bir rejim kurma amaçları nedeniyle kapatılmasını haklı bulmuş ve bu tür faaliyetlerin Sözleşme hakları çerçevesinde değerlendirmemiştir.¹⁶ Mahkeme bu tür kararlarında 'militan demokrasi' yaklaşımı çerçevesinde demokratik prensipleri korumak amacı ile anti-demokratik aktörlerin Sözleşme haklarını kısıtlanmasını, diğer bir ifade ile düşmanın Turuva atı ile şehre girmesinden önce gerekli önlemlerin alınmasını benimsemiştir.¹⁷

Birçok diğer bölgesel organizasyon demokrasinin ve insan haklarının geliştirilmesinde ve desteklenmesinde taahhütlerde bulunmuşlardır. Fakat Asya ve Ortadoğu bölgesel rejimleri özellikle demokrasi özelinde ve kısmen de insan hakları alanında geliştirici ve destekleyici bir rol oynamakta isteksizdirler.¹⁸ Örneğin ASEAN üye devletlerinin iç işlerine karışmamak noktasında tarihsel ve kültürel tercih olarak Asya tarzını yansıtmaktadır. Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği (APEC) ve Asya Bölgesel Forumu (ARF) aynı şekilde demokrasi ve insan haklarını geliştirici bir fonksiyon tanımlanmamaktadır.¹⁹ Diğer taraftan bir çok otokratik siyasal sistemin var olduğu Ortadoğu bölgesinde ortaya çıkan bölgesel rejimler Körfez İşbirliği Konseyi, ve Arap Devletler Ligi gibi özellikle demokrasinin ve kısmi olarak insan haklarının geliştirilmesi hususunda isteksizlerdir. Hem Asya hem de Ortadoğu özellikle demokrasinin geliştirilmesi konusunda bölgesel motivasyon ve taahhütleri söz

15 Paul Harvey, "Militant democracy and the European Convention on Human Rights" *European Law Review*, 29, (2004), ss.407-420, s.412

16 *Reimann and Fische v. Germany* (Başvuru No: 250/57) 20 Haziran 1957, s.4-5

17 Loewenstein Karl, "Militant Democracy and Fundamental Rights" *the American Political Science Review* p Vol.31, 1937, ss.417-432 s.424

18 Alyson, a.g.m. s.210

19 Alyson, a.g.m. s.210

konusu değildir.²⁰ Bununla beraber, bölgesel organizasyonlar otokratik rejimlerin meşruiyet ve egemenliğini artırmak için destekleyici bir rol almaktadır. Bağımsız Devletler Topluluğu, Şangay İşbirliği Teşkilatı, Arap Devletler Ligi, Körfez İşbirliği Konseyi, üye devletlerinin yönetim kurumlarının oluşturulmasını, modifiye edilmesini ve saygı duyulmasını sağlayarak desteklemektedir.²¹ Bunlar yapılırken demokrasi, insan hakları veya hukukun üstünlüğüne atıf yapmaktadırlar,²² fakat bu durum sadece demokratik olmayan bölgesel rejimlerin liberal normlar ve değerleri kullanmasındaki amaç siyasi istikrarsızlıktan kaçınmak, yabancı yardım ve yabancı yatırımları cezbetmektir.²³ Bu çabalar otokratik sistemlerini kendi içinde dönüştürülmesi ve korunması olarak ifade edilebilir.

Özgürlükçü olmayan bölgesel rejimleri demokratik bölgesel rejimlerden ayıran en önemli unsur güvenlik ve istikrar konusunda demokrasi ve insan hakları arasında bir denge gözetmek zorunda olmamalarıdır.²⁴ Özellikle güvenlik ve istikrarı önceleyen otokratik sistemler siyasi ve ekonomik çıkarları gereğince demokratik gelişmeyi önlemeye çalışmaktadır. Aynı şekilde, batılı demokratik mekanizmalar kendi stratejik çıkarları gerektirdiğinde otokratik sistemlerin devamını ve istikrarını korumakta, hatta yeni otokratik rejimlerin ortaya çıkmasını destekleyebilmektedirler.²⁵ Şöyle ki, bu bölgesel rejimler şayet kendi stratejik çıkarları gerektirir ise, otokratik sistemlerin istikrarını sağlayan ve otokratik yapının devam etmesini sağlayan stratejiler benimsemektedirler.²⁶ Dolayısıyla, demokrasilerde ortaya çıkabilecek otokratik, vesayetçi ve hatta cuntacı eğilimlerin bölgesel organizasyonlar tarafından bu stratejik çıkarlar gereğince desteklenebileceği bir gerçekliktir.

Fakat batılı bölgesel rejimler kesin surette ve her şart altında demokrasinin gelişmesi ve yerleşmesi, insan haklarına saygı duyulması gibi mutlak bir amaç söz konusu değildir. AB, AGİT, AK veya NATO gibi bölgesel organizasyonlar demokrasinin geliştirilmesi taahhütleri kurucu anlaşmalarında yer almakta fakat bu durum mutlak değildir. Benzer bir yaklaşımla

---

20 Alyson, a.g.m. s.211

21 Tanja A. Börzel, "The Noble West and the Dirty Rest? Western Democracy Promoters and Illiberal Regional Powers", *Democratization*, 22/3, (2015) ss.519-535, 521

22 Tanja, a.g.m s.521

23 Börzel, Tanja A./van Hüllen, Vera/Lohaus, Mathis, *Governance Transfer by Regional Organizations. Following a Global Script? SFB-Governance Working Paper Series*, No. 42, Collaborative Research Center (SFB) 700, Berlin, January 2013 s.25

24 Tanja, a.g.m s.522

25 Tanja, a.g.m s.525

26 Tanja, a.g.m s.525

demokratik olmayan rejimlerde her şart altında otokrasiyi savunduklarını söyleyemeyiz.²⁷ Liberal olmayan bölgesel rejimlerin temel amacı otokrasiyi mutlak anlamda desteklemek değildir. Böyle bir iddia sarih anlamda, kurucu anlaşmalarında en azından mevcut değildir. Demokrasiyi desteklemeyen bölgesel rejimler otokratik yapıları desteklerken veya demokratik çabaları engellerken asıl yapmak istedikleri kendi ekonomik, stratejik veya politik çıkarlarını korumaktır. Bu yönü ile otokratik bölgesel rejimler esas itibari ile demokratik bölgesel rejimlerden farklı değildir.

Bu hususu örneklerle açıklamak gerekir ise; Avrupa Birliği Konseyi, 15 Temmuz 2020 Türkiye’de gerçekleştirilen darbe girişimini kınaması ve darbeye karşı sözlü desteği dahi darbe girişiminin başarısızlığa uğratılmasından üç gün sonra yapmış,²⁸ ve somut destek olarak nitelenebilecek bir aksiyonu ortaya koymamıştır. AB Türkiye’deki demokratik iktidarın destekçisi olarak hareket eder gözükmeyi tercih etmişse de özellikle AB makamları ve üye devletler, darbe girişimi sonrasında bu ülkelere kaçan FETÖ’cü teröristlere mülteci statüsü verilmesi ve bu teröristleri Türk yargısından kaçırmaya çalışmaktadırlar.²⁹ Diğer bir örnek ise Avrupa Konseyi’nden, 2017 Avrupa Konseyi Yerel Yönetimler Kongresi 32. Genel Kurulunun hazırladığı, Türkiye’de yerel yöneticilerin durumuna ilişkin rapor tasarısındaki “Kongre, Türkiye’nin mücadele ettiği artan terör saldırıları, 15 Temmuz 2016 darbe girişimi, ülkede bulunan milyonlarca sığınmacı ve sınırları etrafında devam eden savaş gibi tehditlerin farkındadır.” maddesinin, “FETÖ/PDY tarafından düzenlenen 15 Temmuz darbe girişimi” şeklinde değiştirilmesi yönünde önerge reddedilmiştir.³⁰ AB ve AK, Türkiye’de bir askeri darbe girişimi olduğunu kabul etmekte fakat bu teşebbüsün failinin FETÖ terör örgütü olduğunu ısrarla her platformda karşı çıkmaktadır. Dolayısıyla bu durum Türkiye’nin vesayet ve cunta merkezi olan FETÖ’nün korunması anlamını taşımaktadır.

Türkiye’nin darbeler tarihinde yine önemli bir dönüm noktası olan 28 Şubat 1997 post-modern askeri müdahalesi ve sonrasında dönemin iktidar partisi olan Refah Partisi’nin “lâik-

27 Jünemann Annette, “Security-Building in the Mediterranean After September 11”, Mediterranean Politics, 8:2-3, (2003) 1-20; Youngs Richard, “The European Union and Democracy Promotion in the Mediterranean: A New or Disingenuous Strategy?”, Democratization, 9:1, (2002) 40-62

28 European Council, Council of the European Union, Council conclusions on Turkey 18/07/2016, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/07/18/fac-turkey-conclusions/> (Erişim: 25/072020)

29 Bengin Tunca, Firari FETÖ’cülere mülteci kalkanı, 23 Aralık 2019 <https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/tunca-bengin/firari-fetoculere-multeci-kalkani-6106729> (Erişim: 26/06/2020)

30 AA, Avrupa Konseyi’nde FETÖ/PDY tartışması, 30/03/2017, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/avrupa-konseyinde-feto-pdy-tartismasi/782981> (Erişim 26/07/2020) Bknz: Avrupa Konseyi Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi “Türkiye’de yerel yöneticilerin durumuna ilişkin rapor” 29 March 2017, Report CG32(2017) s.13

lik ilkesine aykırı eylemlerin odağı haline geldiği”³¹ gerekçesiyle Türk Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılmış ve yöneticilerine siyaset yapma sınırlandırılması getirilmiştir. Türkiye’de otoriter bürokratik elitleri cesaretlendirmiş ve vesayetçi bürokratik sisteme özgüven aşlamıştır.³² AİHM Refah Partisi ve Diğerleri v. Türkiye kararı bu manada dikkate değerdir. Mahkeme Refah Partisi’nin şeriata dayalı bir siyasi düzen kurmak istediği, yöneticilerinin cihat ve şiddet çağrıları yaptığı ve çok taraflı hukuk sistemi önerisi gerekçesi ile kapatma kararının AİHS aykırı olmadığına karar vermiştir.³³ AİHM çok düşük seviye bulgu ve delil ile 28 Şubat 1997 askeri müdahalesi anti-demokratik atmosferinin bir sonucu olarak ortaya çıkan Refah Partisi kapatma kararı ile aynı düzleme gelmiştir.³⁴ Bu durum Türkiye’de askeri ve bürokratik vesayet odaklarının elini güçlendirmiş, aynen 15 Temmuz darbe girişiminde olduğu gibi Türkiye kendi demokrasisini vesayet odaklarına karşı koruma noktasında Avrupa bölgesel rejimlerinden destek görmemiştir.

Yine benzer bir durum 2003 yılında AB’nin Mısır’da yapılan askeri darbeye, sonrasında otokratik rejimlerin Suriye’de ve Bahreyn’de siyasi muhalefeti şiddet kullanarak bastırmasına sessiz kalmıştır. Arap Baharı toplumsal hareketlerinin aşırı şiddet kullanılarak bastırılması ve istikrarsız bölge yapısının derinleşmesi noktasında özellikle Körfez İşbirliği Konseyi, muhaliflerin katılımını değil, dışlanmasında dolayısıyla demokrasi umudunun söndürülmesinde bölgesel aktör olarak ciddi bir rol oynamıştır. Arap Baharı Ortadoğu bölgesinde otokratik rejimler için uzun süren bir meydan okuma olmuş fakat sadece Tunus’ta sınırlı demokratik bir gelişme söz konusu olmuştur. Ortadoğu bölgesel rejimlerinin karakteristiğini yukarıda ele almıştık, fakat burada şaşırtıcı olan AB’nin demokratik olmayan bu bölgesel rejimler ile paralel bir çizgide yer almasıdır. AB demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü gibi değerlerin yerine stratejik çıkarları önceleyerek otokratik rejimleri desteklemiştir. AB Körfez İşbirliği Konseyi’nin baskın / hegamonik karakteri olan Suudi Arabistan ile benzer güvenlik ve istikrar tercihlerini paylaştığını söyleyebiliriz.³⁵

31 Bknz; AYM, E.1997/1, K.1998/1, 16/01/1998

32 Erdogan Mustafa, “AİHM’nin Refah Partisi Kararının Düşündürdükleri”, Liberal Düşünce, n. 23 (2001), ss. 41-50, s.50

33 Refah Partisi (The Welfare Party) and Others v. Turkey, (2003) para.99.70

34 Akermark Sia Spiliopoulou, “The Limits of Pluralism - Recent Jurisprudence of the European Court of Human Rights with Regard to Minorities: Does the Prohibition of Discrimination Add Anything?” European Centre for Minorities Issues, 3 (2002) ss.1-24 s.12; Boyle Kevin, “Human Rights, Religion and Democracy: The Refah Party Case” Essex Human Rights Review 1 (2004) ss.1-16

35 Tanja a.g.m. s.522-3

5- Terörle Mücadele

Bölgesel rejimlerin özellikle üye devletler arasındaki çatışmaların ortaya çıkmasının önlenmesinde belli bir başarıya sahip olduğu söylenebilir fakat özellikle üye ülkelerin iç meselelerinde ortaya çıkan terörizm veya ayrılıkçı eğilimlerin sonlandırılmasında görece daha az etkisi vardır.³⁶ Bölgesel rejim mekanizmaları içerisinde terörizmden suçla mücadeleye kadar birçok alanda önleyici tedbirler almaya yönelik çalışmalar yapılmaktadır. Özellikle 11 Eylül terör saldırılarından sonra bölgesel organizasyonlar terörizmi bölgesel bir tehdit olarak belirleyerek, terörle mücadele edebilmek için kendilerini yeniden yapılandırmışlardır.³⁷ Örneğin NATO bünyesinde Terörizme Karşı Savunma Mükemmeliyet Merkezi (DAT) ve Terörizme Karşı Savunma Çalışma Programı (DAT POW), Amerikan Devletleri Örgütü bünyesinde kurulan ve bu alanda bölgesinde tek olan “Terörizme Karşı Amerikan Devletler Komitesi” (CICTE) bulunmaktadır. Avrupa Konseyi bünyesinde Terörle Mücadele Komitesi (CDCT) (eski adı ile CODEXTER), Avrupa Birliği bünyesinde ise 2005 yılında Terörle Mücadele Strateji çerçevesinde Terörle Mücadele Koordinatörlüğü oluşturulmuştur. AB bünyesinde EUROPOL teşkilatı bünyesinde Avrupa Terörle Mücadele Merkezi (ECTC) bulunmaktadır. Yine bu bağlamda 2002 yılında Avrupa Birliği Terörle Mücadele Çerçeve Kararı ve 2005 Avrupa Konseyi Terörizmin Önlenmesi Sözleşmesi gibi bu alanda önemli sözleşmeler ortaya çıkmıştır. 11 Eylül sonrası terör dalgası ve diğer terör faaliyetlerine karşı hukuki ve siyasi önlemler alınmıştır. Aynı zamanda diğer birçok bölgesel organizasyonlar ise terörle mücadele için hususi organlar kurmamışlarsa da, barış ve güvenlik organları içerisinde bir alt başlık olarak terörle mücadele sürdürülmektedir. Dolayısıyla bölgesel rejimler kendi bölge sınırlarında uluslararası sistemle uyumlu bir şekilde terörle mücadele etmeye çalıştıkları söylenebilir.

Diğer yandan hem uluslararası hem de bölgesel çabalara rağmen Maryland Üniversitesi, Global Terrorism Database (GTD)'nin topladığı verilere göre 1970-2017 tarihler arasında toplamda 190.000 civarında terör saldırısı gerçekleşmiştir. 1992 soğuk savaşın sonuna kadar terör saldırıları istikrarlı bir şekilde artmıştır. 1992-2004 tarihleri arasında saldırıların sayısında bir azalma meydana gelmiş fakat 2004 sonrasında tekrar ciddi bir artış ortaya çıkmıştır. Dünyada sadece 2017 yılında 11.000 civarında terör saldırısı gerçekleşmiş olup, 26.445 kişi bu saldırılarda öldürülmüştür. Kuzey Afrika - Ortadoğu bölgesi 3780 terör saldırısında yaklaşık 11000 kişinin öldürüldüğü bir bölge olarak diğer bölgelerden daha fazla

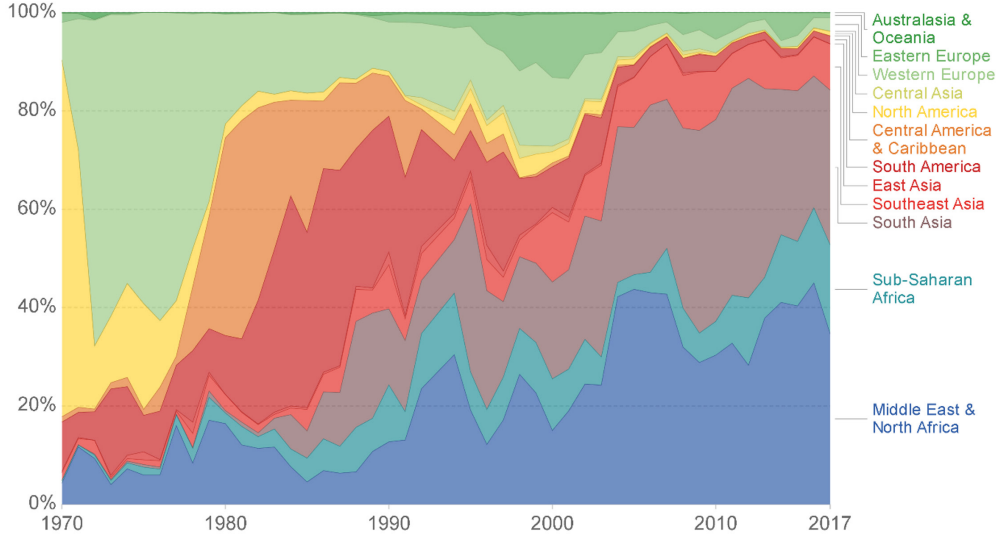
³⁶ Alyson, a.g.m. s.201

³⁷ Rifer Michael, “SADC and Terrorism”, African Security Review, 14:1, (2005) ss.107-116, s.110-1

dikkat çekmektedir. Bu veriler 1970'lerden beri terörizmin önlenmesiyle alakalı olarak dönemsel bir başarı ortaya koysa da sonrasında ortaya çıkan terör şok dalgası olayın seyrini değiştirmiştir. Terör saldırılarının yoğunluk kazandığı bölgeler ise özellikle batılı büyük devletlerin, Rusya da dahil olmak üzere, askeri müdahalede bulunduğu (özellikle Irak, Suriye, Somali, Yemen, Libya) bölgelerdir. Terörle mücadelede ulusal, bölgesel ve uluslararası seviyede askeri, ekonomik ve hukuki çabalarına rağmen genel olarak bakıldığında uluslararası toplumun ve bölgesel örgütlerin genel anlamda başarıya sahip olmadığını söyleyebiliriz.

Terrorist attacks by region, 1970 to 2017

The total number of terrorism-related incidents per year. The source defines a terrorist attack as: "the threatened or actual use of illegal force and violence by a non-state actor to attain a political, economic, religious, or social goal through fear, coercion, or intimidation." The perpetrators of the incidents must be sub-national actors; data does not include acts of state terrorism.

Source: Global Terrorism Database (2018)

OurWorldInData.org/terrorism • CC BY

1970-2017 yılları arasında bölgelere göre terör saldırılarını gösteren tabloya bakıldığında bölgesel rejimlerin kurumsallığı-etkililiği ile ters orantılı bir şekilde terör saldırılarının yoğunluğunun azaldığı görülmektedir. Özellikle Avrupa ve Amerika bölgesel rejimlerinin istikrar, iş birliği ve bölgesel güvenlik sağlamadaki başarısı terörün bu bölgelerde yayılımını ve artışını engelleyen faktörlerden birisi olarak değerlendirilebilir. Diğer taraftan Arap Devletleri Ligi, Afrika Birliği ve kısmen Körfez Arap Ülkeleri İşbirliği Konseyi kendi bölgelerinde terörün ve diğer siyasal şiddet türlerinin yaygınlaşmasını önlenmesinde çok fazla bir etki üretememişlerdir. Güney Asya bölgesi açısından da benzer değerlendirmeleri yapmak mümkün olacaktır. ASEAN ve Güney Asya Bölgesel İşbirliği Teşkilatı başta

olmak üzere bölgesel örgütler güvenlik ve terörle mücadele iş birliğinden ziyade ekonomik iş birliği ile sınırlı kalmıştır. Bölgesel iş birliğinin terörle mücadelede etkili bir mekanizma sunduğunu söyleyebiliriz ve bölgesel güvenlik ve karşılıklı bağımlılığın çatışmaların ve terör saldırılarının önlenmesinde bölgeselciliğin önemli olduğu görülmektedir.

Avrupa bölgeselciliğine dönecek olursak, bölgeselciliğin kronik problemlerini değerlendirmek amacıyla bazı örnek olaylardan bahsetmek fayda sağlayacaktır. Örneğin Avrupa Konseyi bölgesel hedefleri olan demokrasi, insan hakları ve güvenliğin geliştirilmesini dikkate alacak şekilde AİHM siyasi partilerin faaliyetleri ile ilgili davalarda kararlar vermiştir. Mahkemenin bu bağlamda vermiş olduğu kararlardan olan, İspanya Anayasa Mahkemesi Herri Batasuna Partisinin yöneticilerinin terör örgütü ETA'yı destekleyici tezahüratları ve ETA'nın terör saldırılarının kınanamaması gerekçesiyle kapatılmasına karar vermiştir.³⁸ AİHM bu kapatma kararını görüşmüş ve kapatma kararının AİHS'nin ihlal edilmediği sonucuna varmıştır. Diğer bir örnek, İngiltere hükümetinin Kuzey İrlanda'da Sinn Fein temsilcilerinin (IRA terör örgütünün siyasi kanadı) televizyon ve radyoda yer almalarını yasaklayan kararını AİHM (eski adı ile Avrupa Komisyonu) ele almış ve İngiliz makamlarının yasak kararının haklı olduğuna karar vermiştir.³⁹

Fakat, bölgesel rejimlerin hegomonik, yapay, yüzeysel, etkisiz ve statik olabileceği hususunu terörle mücadele açısından ele almak önemli olacaktır. Üye devletlerinden bazılarının güvenlik-iş birliği ihtiyaçlarına cevap vermeyen böylesi rejimlerin belli bazı üyeleri için üretebileceği güvenli-istikralı bölge zayıf kalacaktır. Avrupa Konseyi AİHM terörle mücadele ve özgürlüğün kesiştiği birçok davada üye devletlerin özgürlük-terörle mücadele ilişkisinin belirlenmesinde önemli rol oynamıştır. Bu bağlamda AİHM Herri Batasuna Partisi davasında vermiş olduğu kararın aksine Türk Anayasa Mahkemesi'nin, PKK terör örgütü bağlantılı oldukları bilinen, devletin ve milletin bölünmez bütünlüğüne karşı odak noktası olmaları gerekçesiyle verdiği siyasi parti kapatma davaları hakkında Türkiye'yi haksız bulmuş ve AİHS'nin ihlal edildiğine karar vermiştir. Bu davalarda (Özgürlük ve Demokrasi Partisi v. Türkiye - (Başvuru no: 23885/94, 8.12.1999), Demokratik Parti v. Türkiye - (Başvuru no: 25141/94, 10 Aralık 2002), Halkların Demokrasi Partisi ve Demir v. Türkiye - (Başvuru

---

38

39 McLaughlin v. UK (Application No. 18759/91) EComHR Inadmissibility Decision 9 May 1994; Adams and Benn v. UK (Application Nos. 28979/95 and 30343/96) EComHR Inadmissibility Decision 13 January 1997; Brind and Others v UK (Application No. 18714/91) EComHR Inadmissibility Decision 9 May 1994; Purcell and others v Ireland (Application No. 15404/89) EComHR Inadmissibility Decision 16 April 1991

ru No: 28003/03, 14/12/2010), Demokratik Toplum Partisi (DTP) v. Türkiye - (Başvuru No. 3840/10, 3870/10, 3878/10, 15616/10, 21919/10, 39118/10 ve 37272/10, KT. 12.01.2016) Türkiye hukuki savunmasını bu partilerin ayrılıkçı eylem ve söylemleri üzerine kursa da bu partilerin PKK ile olan organik bağı bilinmektedir. PKK ve onun siyasi kanadı arasında kurumsal bazı örgütsel farklılıklar var olsa da bu siyasi partilerin yönetici ve üyelerinin PKK ile yakın kişisel bağlantıları ve ideolojik olarak desteği bulunmaktadır.⁴⁰ AİHM bu kararları ile PKK terör örgütünün siyasi ayağına hukuki ve siyasi meşruiyet sağlamış, mağdur payesi vermek suretiyle PKK'nın siyasi olarak güçlenmesine katkı sunmuştur. Bu durum AK'nin Türkiye açısından yapay ve yüzeysel güvenlik algılamalarına sahip olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Diğer yandan İngiltere ve İspanya üyelerine karşı terör tehdidi daha gerçekçi ve derin görülmüş fakat Türkiye'ye yönelen PKK terörünün siyasi organları olan bu siyasi partilerin Sözleşmede belirtilen haklardan yararlanabileceğine hükmedilmiştir.

Diğer önemli bir husus ise, 15 Temmuz 2016 tarihinde gerçekleştirilen askeri darbe girişiminin baş aktörü olan FETÖ terör örgütü İslam Konferansı Örgütü dışında başka bölgesel bir rejim tarafından terör örgütü olarak tanımlanmamıştır.⁴¹ Türk Keneşi için ayrıca belirtmek gerekir ki Türk dünyasının FETÖ ile mücadelede etmesi gerektiğinin ve diğer üye devletlerin de FETÖ tarafından darbe yapılabileceği haklı uyarısını yapılmıştır.⁴² Fakat, bir vesayet sistemi kurmak amacıyla adliye, mülkiye, askeriye, emniyet ve üniversiteler başta olmak üzere tüm devlet organlarında kadrolaşmış ve kendisine bağlı üyelerinin sadakatine sahip yeni bir tür terör örgütü olan FETÖ; AB, NATO, AGİT ve AK başta olmak üzere, terör örgütü olarak kabul edilmemekte ve Türkiye'nin FETÖ ile mücadelesine destekte verilmemektedir.⁴³ Türkiye'nin üyesi olduğu NATO, AGİT ve AK, üyesi olma adaylığı olan AB ile Türkiye'nin en temel güvenlik sorunu olan FETÖ ve PKK ve onun Suriye kolu olan YPG noktasında da çok derin fikir ayrılıkları olması nedeniyle Türkiye bu bölgesel rejimler içerisinde izole edilmeye çalışılmaktadır.⁴⁴ Bu örnekler üzerinden, bu bölgesel örgütlerin Türkiye'ye karşı ikircikli ve tutarsız bir yaklaşım içerisinde olduğu, Türkiye açısından yapay ve yüzeysel bir güvenlik konseptine sahip olduğu görülmektedir.

40 Nicole F. Watts, "Activists in Office: Pro-Kurdish Contentious Politics in Turkey" *Ethnopolitics* 5/2 (2006) ss.125-144, s.127

41 Resolution No. 47/43-POL on the Fethullah Terrorist Organization (FETO)

42 AA, Türk Keneşi Genel Sekreteri Hasanov: FETÖ'ye karşı tüm Türk dünyası mücadele etmeli, 20.08.2016, <https://www.aa.com.tr/tr/15-temmuz-darbe-girisimi/turk-kenesi-genel-sekreteri-hasanov-fetoye-karsi-tum-turk-dunyasi-mucadele-etmeli/632053> (Erişim: 25/07/2020)

43 Bknz. Fetö Workshop Report. (2017) A New Generation of Terrorism: An Analysis of Terrorism. Turkish National Police Academy

44 Lindgaard J., Dessì A., Tassinari F., Özel S., FEUTURE Online Paper No. 24: The Impact of Global Drivers on the Future of EU-Turkey Security Relations, July 2018, s.18

Sonuç

Göçmen krizi, Brexit ve COVID-19 pandemi sürecinde ortaya çıkan başarısız iş birliği gibi bölgesel problemler özellikle AB gibi kurumsallaşmış örgütlerin varlığının sorgulanmasını beraberinde getirmiş olsa da bölgeselleşme hala önemini korumaktadır. Geleneksel güvenlik anlayışı ile kurulmaları ve aynı zamanda daha geniş güvenlik konsepti ile demokrasi, insan hakları, ekonomi ve çevresel sorunlar alanlarında faal olmaları bu önemi ortaya çıkartmaktadır. Faaliyet alanı ister sadece güvenlik olsun ister sadece kalkınma ve ekonomi olsun bölgesel örgüt üyeleri için diyaloga, iş birliğine, istikrara, çatışmadan kaçınmaya ve toplumlar için birlikte yaşama ve en temel konu olarak güvenliğin sağlanmasına hizmet etmektedir.

Bölgesel rejimler gelişmeye devam etmekte olup zamanla yeni iş birliği imkanları üretmektedirler. Şartlar değiştikçe ve yeni meydan okumalar ortaya çıktıkça, dönüşmeyi ve adapte olmayı başarabilen bölgesel örgütler gelecekte var olmaya devam edecektir. Dolayısıyla, bölgesel güvenlik rejimleri üyeler arasında beklenti ve iş birliği noktasında bir fikir birliği olması güvenlik rejimi kurulmasında ve sürekli olması önemli faktörlerdir. Bölgeselciliğin geleceğini olumsuz etkileyen dört önemli kronik sorun bölgesel örgütlerin üretebileceği olumlu etkiyi ve avantajları negatif yönde etkilemekte dolayısıyla gelecekteki varlığını tartışmalı hale getirebilir. Bölgesel örgüt içinde hegemonik yaklaşım geliştiren üye/ler, bölgesel rekabet ve kutuplaşmanın getirdiği aşırı siyasi, askeri ve ekonomik yük, bölgesel örgütlerin katı ve statik yapıya sahip olması ve son olarak bölgesel organizasyonun yapay ve yüzeysel temellere dayanması bölgesel rejimleri varlığını ve geleceğini tehdit eden başlıca sorunlardır.

Bölgesel rejimlerin oluşması ile bölgesel güvenlik ve iş birliğinin, demokrasi ve insan haklarının gelişmesinin ve terörle mücadelenin başarısının karşılıklı etkileşim içerisinde olduğu söylenebilir. Örneğin ikinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa organizasyonları (Avrupa Birliği, Avrupa Konseyi, AGİT) ve NATO genişlemek suretiyle ve komşuluk politikalarıyla bu etkileşim alanlarında ilerleme kaydetmişlerdir ve komünizm sonrası siyaset ve bürokrasinin dönüştürülmesinde önemli bir rol oynamışlardır. İnsan hakları koruma mekanizmaları açısından baktığımızda Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ile etkin bir şekilde işlemekte olup ve benzer yapılara ilham kaynağı olarak Amerika İnsan Hakları Sözleşmesi ve Afrika İnsan ve Halkların Hakları Sözleşmesi yarı yargısal organları ile benzer etkiyi üretmeye çalışmaktadırlar. Avrupa organizasyonları demokrasi

ve insan hakları standartlarının belirlenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Demokrasi ve insan haklarına saygı duymak bu bölgesel organizasyonlara üyelik şartı olarak belirlenmiş ve kurucu anlaşmalarında garanti altına alınmıştır.

Bununla beraber, liberal olmayan bölgesel rejimler otokrasiyi mutlak anlamda desteklemek amacıyla değildir, kurucu anlaşmalarında böyle bir taahhütleri yoktur. Fakat, demokratik bölgesel rejimlerin liberal olmayan bölgesel rejimlerden şu yönü ile ayrılmaktadır; özellikle güvenlik ve istikrarı önceleyen otokratik sistemler siyasi ve ekonomik çıkarları gereği demokratik gelişmeyi önlemeye çalışmakta, güvenlik ve istikrar konusunda demokrasi ve insan hakları arasında bir denge gözetmek zorunda değildir. Liberal Avrupa organizasyonları (AB, AGİT, AK veya NATO) kurucu anlaşmaları ile çok güçlü bir demokrasi taahhütleri olmasına rağmen bu durum mutlak değildir. Stratejik çıkarları gerektirdiğinde bu örgütlerin yapmış olduğu gibi otokratik sistemlerin destekleyebilmektedir. Hatta, demokratik rejimlerin içinden ortaya çıkabilecek otokratik, vesayetçi ve cuntacı eğilimleri stratejik çıkarlar gereğince desteklenebileceği bir gerçekliktir.

Bölgesel örgütler terörle mücadeleden suçla mücadeleye kadar geniş bir alanda önleyici faaliyetler yürütmektedirler. 11 Eylül terör saldırıları bu anlamda bir kırılma noktası oluşturmuş ve terörizm bölgesel bir tehdit olarak belirlenerek bölgesel örgütlen terörle mücadele edebilmek için yeniden yapılanmaya gitmişlerdir. Terörle mücadele alt birimleri oluşturulmuş ve siyasi, ekonomik ve hukuki tedbirler uygulanmıştır. 1970-2017 yılları arasında bölgelere göre terör saldırılarını gösteren tablo, bölgesel rejimlerin kurumsallığı-etkililiği ile ters orantılı bir şekilde terör saldırılarının yoğunluğunun azaldığı göstermektedir. Avrupa ve Amerika bölgesel organizasyonlarının istikrar üretme, iş birliği ve bölgesel güvenlik çabalarının terörün bu bölgelerde yayılmasını ve artışı engelleyen unsurlardan birisi olarak ele alınabilir. Diğer taraftan Ortadoğu bölge organizasyonları Arap Devletleri Ligi, Afrika Birliği ve kısmen Körfez Arap Ülkeleri İşbirliği Konseyi, terörün ve diğer siyasal şiddet türlerinin önlenmesinde çok fazla bir etki üretmemişlerdir. Güney Asya bölge örgütleri ASEAN ve Güney Asya Bölgesel İşbirliği Teşkilatı başta olmak üzere bölgesel örgütler güvenlik ve terörle mücadele iş birliğinden ziyade ekonomik iş birliği ile sınırlı kalmış dolayısıyla benzer değerlendirme bu bölge içinde yapılabilecektir. Terörle mücadele için en önemli faktörlerden birisi olarak küresel ve bölgesel iş birliği son derece önemli, çatışmaların ve terör saldırılarının önlenmesinde bölgeselcilik önemli bir etki ürettiği görülmektedir.

Bölgesel rejimlerin hegomonik, yapay, yüzeysel, etkisiz ve statik olabileceği hususunu terörle mücadele açısından elâ aldığımızda üye devletlerinden bazılarının güvenlik-iş birliği ihtiyaçlarına cevap vermeyen bir yapı ile karşılaşmak mümkündür. Örgütün hegomonik, yapay, yüzeysel, etkisiz ve statik bir rejime sahip olması durumunda uzun dönemde bölge organizasyonunun üretebileceği güvenli-istikralı bölge söz konusu olmayacaktır. Türkiye'nin terörle mücadelesinde Avrupa organizasyonlarının ikircikli ve tutarsız tavrı özellikle AİHM kararları ile ifade edilmiş olup, terörle mücadele ve özgürlüğün kesiştiği birçok davada Türkiye'nin aleyhine kararlar verilmiştir.

Dolayısıyla Türkiye'nin kendi bölgesi ile hareket etmesi güvenli bir bölge kurmasının anahtarıdır. Hegomonik, yapay, yüzeysel, etkisiz ve statik bir bölgesel organizasyon Türkiye için bir illüzyon olduğun hakikati, Türkiye ve bölgesinin gerçekçi, dinamik, katılımcı ve derinlikli bir örgütlenmeye sevk etmektedir. İslam İşbirliği Örgütü, Türk Keneşi ve D-8 gibi oluşumların etkinliğinin artırılması ve yeni-dinamik güvenlik örgütlerinin kurulabilmesi elbette Türkiye ve diğer bölge devletlerinin güvenliğinin-istikrarının sağlanması açısından önem arz etmektedir. Bunun olması durumunda askeri darbelerin daha az mümkün olduğu, güvenli bir bölge inşası, demokrasinin yerleştiği, insan haklarına saygı duyulan ve terörün çok daha az olduğu bir bölge ortaya çıkabilecektir.